

Veřejné prohlášení přírodovědců k situaci v Jeseníkách v souvislosti s možným vyhlášením Národního parku Jeseníky

Úvod

Již před více než dvaceti lety začaly první diskuse o možnosti vyhlášení Národního parku Jeseníky (NP Jeseníky). V posledních dvou letech tato diskuse nabývá na intenzitě. My, níže podepsaní zástupci odborné přírodovědné obce, vítáme, že Ministerstvo životního prostředí zřídilo k záměru NP Jeseníky pracovní skupinu, vede v této věci podrobná jednání a zpracovává konkrétní podklady. Zároveň oceňujeme veřejnou iniciativu místních obyvatel podporující vznik národního parku.

Ministři životního prostředí, představitelům veřejných institucí, široké veřejnosti i médiím tímto prohlášením předkládáme informace o jedinečné, ale zároveň ohrožené přírodě Jeseníků. Ministra životního prostředí žádáme, aby učinil konkrétní kroky vedoucí ke zlepšení praktické péče o jedinečné přírodní hodnoty Jeseníků a k jejich zachování pro budoucí generace. Jako vhodné řešení se ukazuje příprava a realizace kvalitně propracovaného návrhu NP Jeseníky.

Mezinárodní hodnota přírody Jeseníků

Jeseníky patří mezi naše přírodovědecky nejvýznamnější oblasti. Nejcennější části přírody jsou lokalizovány v nejvyšších partiích pohoří, tedy v oblasti, jež je navrhována jako NP Jeseníky. Příroda Jeseníků má výrazně nadregionální – evropský význam. Výjimečnost území spočívá zejména v tom, že se zde jedinečným způsobem v poledové době setkaly druhy, které dnes mají své příbuzné v daleké Skandinávii, v Alpách a vysokých Karpatech. Hlavní přidanou hodnotou území jsou druhy endemické, tedy takové, které mají svůj celosvětový výskyt omezený pouze na území Hrubého Jeseníku. Kombinace toho všeho vytváří neopakovatelnou faunu a flóru Jeseníků. Obdobnou kompozici druhů včetně endemických nenajdeme v žádném z našich pohoří ani v jiném pohoří střední Evropy. Provedené studie pro některé skupiny organismů dokládají, že vrcholové partie Hrubého Jeseníku představují jedno z center biodiverzity Vysokých Sudet (viz Krkonoše, Králický Sněžník, Hrubý Jeseník) a mají biogeografickou spojitost s vysokými Karpaty. Mimořádné jsou v Jeseníkách také porosty přirozených horských smrčín s původním ekotypem horského smrku, místy pralesovitého charakteru. Velmi cenné jsou i zbytky smíšených a listnatých lesů, včetně vzácných klenových bučin.

Z biologického hlediska představuje území Hrubého Jeseníku oblast s mimořádnou a zcela unikátní přírodní hodnotou. Kvalitativně srovnatelné (v druhové kompozici ovšem v mnohém odlišné) pohoří Krkonoš je bilaterálně chráněno jako národní park (pod patronací UNESCO) již téměř půl století. Z přírodovědného hlediska území navrhované jako NP Jeseníky naplňuje kritéria kladená na kvality národního parku a obdobný způsob ochrany formou vyhlášení NP Jeseníky by tudíž byl opodstatněný.

Závažné ekologické problémy Jeseníků

V území jsou závažné ekologické problémy, některé z nich uvádíme níže. V jejich důsledku dochází k ohrožování evropsky výjimečných ekosystémů a je ohrožena kvalita místní přírody. Řada odborných studií situaci podrobně popisuje. **Ukazuje se, že stávající ochrana přírody Jeseníků formou chráněné krajinné oblasti (CHKO) není dostatečná, obzvláště pro centrální a nejcennější oblast Hrubého Jeseníku.**

1. **Výskyt borovice kleče, zarůstání vysokohorského bezlesí a ohrožení vzácných ekosystémů:** borovice kleč byla v Jeseníkách uměle vysazována od konce 19. století až do 80. let 20. století za účelem zvýšení horní hranice lesa a zabránění působení sněhových lavin a erozi půdy. Čas ovšem ukázal, že existence a rozrůstání nepůvodní kosodřeviny má řadu negativních dopadů na přírodu a v současnosti je **největším ekologickým problémem** oblasti, který se projevuje zejména:

- a) **zarůstáním vysokohorského bezlesí a ztrátou biodiverzity** - současná plocha klečových porostů v Hrubém Jeseníku je asi 250 hektarů a dále se významně rozšiřuje. Jednak generativním zmlazováním (výskyt malých semenáčků), jednak vegetativním šířením (zakořeňování spodních větví) a rozrůstáním porostů kleče do stran. Odborná studie potvrdila, že na sedmi studovaných lokalitách se v letech 1973 až 2003 porosty borovice kleče celkově rozrostly o zhruba 63% plochy. Výsledkem je vytlačování či dokonce vymizení cenných i unikátních rostlinných společenstev v prostoru arкто-alpínské tundry a přímé ohrožení populací některých vzácných druhů. Existuje řada důkazů o ústupu reliktních druhů rostlin, bezobratlých živočichů, ptáků a o celkovém druhovém ochuzení tundrových společenstev v důsledku kleče. Ta má navíc prokazatelně škodlivé dopady i na vzácné typy strukturních půd, např. na unikátní půdní kopečky v oblasti Keprníku a Pradědu.
- b) **ohrožením vzácných ekosystémů kotlin a karů** – druhým zcela zásadním projevem výskytu borovice kleče je to, že její husté porosty významně ovlivňují přírodní procesy, zejména omezují přesuny mas sněhu na vrcholech hor a brání tak pádu lavin v karech a kotlinách. Tím významně ohrožují existenci mnoha pestrých společenstev a biotopů, která jsou na výskytu sněhových lavin přímo závislá. Bez působení lavin by např. většina plochy ledovcového karu Velké kotliny zarostla lesem a ze zhruba 500 druhů rostlin by zde přežila necelá třetina z nich. Borovice kleč tak v těchto případech ohrožuje přírodní hodnoty výjimečné v evropském měřítku.

2. **Nepřirozené smrkové monokultury, současný způsob hospodaření v lesích, úbytek biodiverzity:** dosavadní způsob intenzivního lesního hospodaření vedl k tomu, že většina přirozených listnatých a smíšených lesů byla přeměněna na nepřirozené stejnověkové smrkové monokultury, někde navíc s nevhodným genetickým původem. Tyto porosty mají velice nízkou biodiverzitu (druhovou pestrost), jsou značně nestabilní a náchylné na větrné a kůrovcové kalamity. Vytváření těchto monokultur je mimo jiné hlavním důvodem toho, proč se zde mohou snadno kalamitně přemnožovat různé druhy kůrovců. Naopak věkově a druhově pestré lesy jsou z dlouhodobého hlediska nejlepší a nejlevnější ochranou před kalamitními stavy. Smrkové monokultury jsou dalším zásadním ekologickým problémem Jeseníků, který doposud není účinně řešen.

Současný způsob hospodaření v lesích mimo nejpřísněji chráněné části v CHKO Jeseníky je nastaven primárně produkčním způsobem, což fakticky vylučuje zachování, resp. udržení valné většiny ohrožených a vzácných lesních druhů. Velmi problematické je holosečné hospodaření v lesích, kácení zbývajících kvalitních listnatých a smíšených lesů, přetrvávající dominantní výsadba smrku a tím podpora vytváření dalších monokultur, budování husté sítě lesních svážnic atd. V monokulturálních lesích chybí věkově, druhově a prostorově rozrůzněné porosty se zastoupením starých a přestárých stromů, chybí tlející dřevní hmota apod. Perspektiva přežívání ohrožených a vzácných lesních druhů je, za daného stavu, rovněž špatná. Druhy s vazbou na přirozené lesní porosty dramaticky mizí (viz tetřevovití ptáci, saproxylické druhy bezobratlých, mimořádně se snižuje diverzita hub a rostlin v podrostu atd.).

3. **Úbytek biodiverzity v nelesních ekosystémech:** nelesní ekosystémy v prostoru vrcholové arкто-alpínské tundry patří k nejcennějším částem Hrubého Jeseníku a potažmo ČR. Vývoj společenstev v tomto horském pásmu byl ovšem dlouhodobě ovlivňován extenzivní lidskou hospodářskou činností (viz travaření, pastva) a je velmi pravděpodobné, že právě tato činnost podpořila výskyt některých cenných druhů živočichů i rostlin. Absence travaření a pastvy v uplynulých desetiletích vede na některých plochách k úbytku druhové pestrosti, k čemuž přispělo i zatížení území imisemi a změny chemismu půd v nedávné době. Situace vyžaduje řešení, jakým způsobem a v jaké míře alespoň na části bezlesí extenzivní hospodářskou činnost obnovit a udržet.

4. **Úbytek, resp. vymírání ohrožených druhů rostlin a živočichů:** Jeseníky na národní i mezinárodní úrovni vynikají nebývalou druhovou pestrostí (biodiverzitou). Z mnoha různých důvodů (borovice kleč, problematické lesní hospodaření, přemnožení některých predátorů, invazní druhy, nedostatečná kontrola pravidel ochrany přírody v terénu atd.) dochází ovšem k úbytku, popřípadě k vymírání vzácných druhů, které by přitom měly být naopak chloubou Jeseníků. Nejde jen o zástupce rostlinné říše či bezobratlé, ale i o tak atraktivní živočichy jako jsou rys ostrovid nebo kurovití ptáci tetřev hlušec a tetřívka obecná. Znepokojující je také prudký úbytek některých druhů lesních dřevin, zejména jedle bělokoré a jilmu horského, a vymírání jalovce obecného nízkého nebo tisů červeného.
5. **Přemnožení některých druhů, invazní nepůvodní druhy, ohrožení rovnováhy v přírodě:** stále větším problémem ochrany přírody v Jeseníkách je ohrožení rovnováhy v přírodě. S tím souvisí hlavně vysoké početní stavy drobných predátorů, např. lišky obecné, kuny skalní a kuny lesní, které mají negativní dopady na populace drobných živočichů a zvěře včetně kurovitých ptáků. Nově se objevuje problematika zvyšující se populace krkavce velkého a praseta divokého. Samostatným tématem jsou pak invazní nepůvodní druhy, které negativně působí na rovnováhu v přírodě. Kromě zmiňované borovice kleče jde např. o expanzi olše zelené nebo šíření porostů chrastice rákosovité. V případě nepůvodního kamzíka horského se ukazuje, že při současném stavu cca 200 jedinců nepředstavuje jejich existence významné negativní ovlivnění cenných přírodních fenoménů Jeseníků. Za jasně stanovených pravidel by populace kamzíka měla být na únosné míře zachována.

Národní park Jeseníky jako možné a vhodné řešení

Centrální oblast CHKO Jeseníky je území s mimořádnými přírodními hodnotami. V území jsou zároveň závažné ekologické problémy, které vážně ohrožují kvalitu místní přírody. Ukazuje se, že dosavadní způsob ochrany přírody formou CHKO, kdy pravomocí k řešení jsou roztržštěny a ochrana přírody má nedostatek lidských i finančních zdrojů, nemůže dosáhnout účinné změny k lepšímu. **Domníváme se, že dobře propracovaný návrh NP Jeseníky, který nebude zahrnovat obydlené oblasti, nebude znamenat omezení pro obce a zároveň umožní využívání území v podobné míře jako doposud, je vhodným řešením. Realizace tohoto návrhu NP Jeseníky pomůže zachovat a zlepšit stav jedinečné přírody Jeseníků, pomůže aktivně a účinně řešit výše uvedené vážné ekologické problémy a zároveň může podpořit mezinárodní věhlas regionu a jeho rozvoj. Považujeme za důležité, aby také většina občanů regionu pozitivně vnímala myšlenku vzniku národního parku a proto vítáme věcnou a odbornými argumenty podloženou diskusi k tématu.**

V Olomouci dne 6. 12. 2011,

Prof. Ing. Stanislav Bureš, CSc.,

zastupující svým podpisem odborníky a signatáře tohoto prohlášení:

Prof. Ing. Stanislav Bureš, CSc., v.r., vedoucí Katedry zoologie a Ornitologické laboratoře Přírodovědecké fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (PřF UP),

RNDr. Tomáš Kuras, Ph.D. v.r., Katedra ekologie a životního prostředí PřF UP,

RNDr. Aleš Létal, Ph.D., v.r., vedoucí oddělení fyzické geografie Katedry geografie PřF UP,

Mgr. Josef Kašák, v.r., doktorand, Katedra zoologie a Ornitologické laboratoře PřF UP,

Mgr. Monika Mazalová, v.r., Katedra ekologie a životního prostředí PřF UP,

RNDr. Radim J. Vašut, Ph.D., v.r., Katedra botaniky PřF UP,

Mgr. Pavel Drozd, Ph.D., v.r., vedoucí Katedry biologie a ekologie Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity (PřF OU),

Doc. RNDr. Bohumír Lojkásek, CSc., v.r., Katedra biologie a ekologie PřF OU,

RNDr. Aleš Dolný, Ph.D., v.r., Katedra biologie a ekologie PřF OU,

RNDr. Petr Kočárek, Ph.D., v.r., Katedra biologie a ekologie PřF OU,

RNDr. Zdeněk Majkus, CSc., v.r., Katedra biologie a ekologie PřF OU,

RNDr. Vítězslav Plášek, Ph.D., v.r., Katedra biologie a ekologie PřF OU,

RNDr. Martin Adamec, Ph. D., v.r., Katedra fyzické geografie a geoekologie PřF OU,

Ing. Radek Dusek, Ph. D., v.r., Katedra fyzické geografie a geoekologie PřF OU,

Doc. Mgr. Martin Konvička, Ph.D., v.r., Entomologicky ustav Akademie věd ČR, v.v.i.

Mgr. Lydie Dudová, v.r., Oddělení vegetační ekologie, Botanický ústav Akademie věd ČR, v.v.i.,

Mgr. Radim Kočvara, v.r., odborník na přírodu Jeseníků, autorizovaná osoba podle zákona o ochraně přírody,

Mgr. Adrián Czernik, v.r., odborník na přírodu Jeseníků, autorizovaná osoba podle zákona o ochraně přírody, Vřesina u Opavy

Dr. Martin Vavřík, v.r., odborník na přírodu Jeseníků, ornitolog, Sobotín,

RNDr. Jindřich Roháček, CSc., v.r., zástupce vedoucího oddělení přírodních věd, Slezské zemské muzeum, Opava,

RNDr. Magdalena Roháčová, Ph.D., v.r., vedoucí přírodovědného oddělení, Muzeum Beskyd, F-M,

Mgr. Kateřina Janová, v.r., Muzeum Beskyd, Frýdek-Místek,

Ing. Jiří Ch. Vávra, v.r., entomologické oddělení, Ostravské Muzeum, Ostrava.